

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЉЕ СРБИЈЕ „ДР МИЛАН ЈОВАНОВИЋ БАТУТ” У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ (1924–2006): ОПШТИ ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ И НАДЛЕЖНОСТИ

Борис Томанић

Институт за савремену историју, Београд, Србија

INSTITUTE OF PUBLIC HEALTH OF SERBIA “DR MILAN JOVANOVIĆ BATUT” IN THE YUGOSLAV STATE (1924–2006): GENERAL REVIEW OF ACTIVITIES AND COMPETENCIES

Boris Tomanić

Institute of Contemporary History, Belgrade, Serbia

Сажетак

Чланак доноси кратку анализу рада и преглед главних активности и надлежности Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” у периоду трајања југословенске државе (1918–2006). У уводу је скренута пажња на главне дискурсе у постојању југословенске државе који су се одражавали на рад ове установе. Такође је дат кратак преглед главног предмета и циљева истраживања. Први део рада бави се постојањем Централног хигијенског завода (1924–1945) и његовим главним ингеренцијама и променама у унутрашњем уређењу. У другом делу рада анализиране су главне промене у имену, структури и ингеренцијама ове установе у периоду од 1945. до 2006. и дат је кратак опис главних компетенција од 2006. до данашњих дана. Закључак доноси сажети приказ главног дела текста.

Кључне речи: Југославија, Централни хигијенски завод, Хигијенски институт Србије, Завод за здравствену заштиту Србије, Завод/Институт за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут”

Abstract

The article provides a brief analysis of the work and an overview of the main activities and competences of the Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut” during the period of the Yugoslav state (1918–2006). The introduction draws attention to the main discourses present in the Yugoslav state, which were reflected in the work of this institution. It also provides a brief review of the main subject and objectives of the research. The first part of the paper deals with the existence of the Central Hygiene Institute (1924–1945), its main powers and changes in its internal organisation. The second part of the paper analyses the main changes in the name, structure and powers of this institution in the period from 1945 to 2006 and provides a brief description of the main responsibilities from 2006 to the present day. The conclusion provides a concise overview of the main body of the text.

Key words: Yugoslavia, Central Hygiene Institute, Institute of Hygiene of Serbia, Institute for Health Protection of Serbia, Institute for Health Protection of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut”.

Увод

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” је током свог постојања више пута мењао своје име и ингеренције. Бројне промене биле су праћене разним систематизацијама и изменама планава, унутар институције, што је било и логично будући да су турбулентне историјске околности утицале на јавне и друштвене структуре српског и југословенског друштва, укључујући ту и здравствени систем. У периоду између два рата су и направљени први кораци и остварени први резултати по питању евидентирања проблема везаних за јавно здравље под један систем установа. Политичке и идеолошке промене које су наступиле доласком Комунистичке партије Југославије (КПЈ) на власт 1945. донеле су нове промене овој институцији, а бројни покушаји нових економских концепата (какав је било самоуправљање) и привредних реформи довели су до нових дискурса у раду. Деведесете године

Introduction

Throughout its history, the Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut” changed its name and its powers several times. Numerous changes were accompanied by changing systematisations (formal document describing all positions within an organisation, with tasks and requirements and with number of employees, corresponding to a job catalogue, trans. note) and changes in plans within the institution, which was only logical given the turbulent historical circumstances that affected the public and social structures of Serbian and Yugoslav society, including the healthcare system. Between two world wars, the first steps were taken and the first results achieved in the efforts to place public health issues under a single institutional system. Political and ideological changes that arose as the Yugoslav Communist Party (YPC) came to power in 1945 brought about new changes to this institution. Numerous attempts at new economic concepts

донеле су ново поглавље у историји југословенске државе. У грађанском рату, Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) се распала, па је држава наставила да функционише у „крњем облику” као Савезна Република Југославија (СРЈ) сачињена од две републике: Србије и Црне Горе. Велики потреси изазвани ратом погодили су и здравствени систем, а самим тим и Институт који је поново претрпео промене. Распадом државне заједнице Србије и Црне Горе, југословенска држава је престала да постоји, а Институт је поново претрпео одређене измене, укључујући ту и промену имена. Циљ рада је управо да прикаже та померања које су Институт задесила током постојања југословенске државе, апострофирајући промене у имену, ингенеријама, активностима и систематизацији. Чланак је намењен упознавању стручне и заинтересоване јавности о историјату и главним облицима рада и надлежностима Института [1, 2, 3].

Централни хигијенски завод (1924–1945)

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” води своје порекло од Централног хигијенског завода (ЦХЗ) који је основан 1924, односно од Сталне епидемијске комисије која је основана 1919. године. Ове две установе формиране су у складу са политиком нове југословенске државе и друштвеним околностима у којима се нова држава нашла. Нова држава због њеног великог обима и броја становника, али и великих демографских губитака, као и појаве великих епидемија изазваних Првим светским ратом није више могла да се ослони на постојећу здравствену службу која није била у могућности да задовољи новонастале потребе. Поред тога уједињење Србије, Црне Горе и крајева поражене Аустроугарске у заједничку државу утицало је на формирање нове политичке и друштвене платформе и уједно на оснивање јединственог министарства под којим би се нашао читав здравствени систем. Тако је при формирању прве Југословенске владе основано Министарство народног здравља, али и Министарство социјалне политике (министарства спојена 1929. године) која су се старала о заштити здравља и здравственом просвећивању [1, 2, 3].

Подизање здравства у свету такође је утицало да се одређени здравствени проблеми сагледају на нови и другачији начин. Многе болести су тада попримиле статус социјалних болести, па су због тога најпре осниване нове установе које су се бавиле тим питањима. Први корак у том правцу предузело је Министарство народног здравља, па је наредбом од 13. маја 1919. основана Стална епидемијска комисија чији је председник био др Милан Јовановић Батут. Даљи рад и надлежности

(such as self-management) and economic reform gave rise to new discourse in the course of operation. The nineteen-nineties brought a new chapter in the history of the Yugoslav state. The Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) disintegrated in a civil war. The state continued functioning in its fragmentary form, as Federal Republic of Yugoslavia (FRY), comprised of two Republics: Serbia and Montenegro. Major disruptions caused by the war hit the healthcare system as well, including the Institute that underwent changes once again. By the disintegration of the joint state of Serbia and Montenegro, the Yugoslav state ceased to exist, and the Institute went through another set of changes, including the change of name. The purpose of this paper is to present these shifts that affected the Institute throughout the existence of the Yugoslav state, emphasizing the changes in name, powers, activities and systematization. The article is intended to acquaint the expert and interested public with the history, as well as main forms of operation and powers of the Institute [1, 2, 3].

Central Hygiene Institute (1924-1945)

The Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut” originates from the Central Hygiene Institute (CHI), founded in 1924, i.e., from the Permanent Epidemic Commission, founded in 1919. These two institutions had been formed in line with the policies of the new Yugoslav state and social circumstances the new country found itself in. Due to its large territory and population, but also due to major population losses and major disease outbreaks caused by World War I, the government could no longer rely solely on the existing healthcare service, as it was unable to meet the emerging needs. In addition, the unification of Serbia, Montenegro and the territories of the defeated Austria-Hungary into a joint state brought about a new political and social platform, under which a single Ministry was formed to encompass the entire healthcare system. Thus, the Ministry of National Health and the Ministry of Social Policy were established during the formation of the first Yugoslav government (the two Ministries would be merged in 1929), to look after the health care and health education [1, 2, 3].

The rise of healthcare world-wide also helped view some of the health issues in a new, different light. At the time, many diseases were attributed the status of social diseases, which primarily lead to the establishment of new institutions to deal with these issues. The first step in that direction was made by the Ministry of National Health: its decision from 13 May 1919 established the Permanent Epidemic Commission, chaired by Dr Milan Jovanović Batut. Its operation and competencies were regulated by the Law on the Permanent Epidemic Commission, adopted on 25

уобличене су Законом о сталној епидемијској комисији од 25. новембра 1921. и на тај начин је организован надзор над хигијенским приликама и заразним болестима. По овом закону, делокруг рада простирао се на све области југословенске државе [4, 5]. Формирање нових установа овог типа потпомогло је и оснивање Медицинског факултета 1919. у Београду који је отпочео са радом школском 1920/1921. годином. Наредних година основане су и друге здравствене установе широм земље, а највише при Медицинском факултету и око њега [6].

Међутим, посао по питању формирања једне надлежне превентивно-медицинске установе тек је започињао. Питање је покренуто на једној од бројних седница Сталне епидемијске комисије 6. маја 1919. године [4, 7, 8]. Тада нису донесене никакве коначне одлуке, али је исте године дошло до доношења Уредбе о служби епидемијских лекара 29. децембра 1919. године. Следеће године, децембра 1920. донесена је Уредба о оснивању сталних бактериолошких станица. Правилником о раду бактериолошких станица од 26. јануара 1922. одређено је да ове установе треба да служе за испитивање и сузбијање заразних болести. У почетку је било основано пет бактериолошких станица, да би их до краја 1922. било 15 (Београд, Зајечар, Ниш, Нови Пазар, Нови Сад, Шабац, Скопље, Битољ, Осијек, Загреб, Љубљана, Сплит, Дубровник, Сарајево, Цетинје). До краја 1924. основане су још три бактериолошке станице у Србији (Суботица, Велики Бечкерек, Крагујевац) [9, 10].

Упоредо са оснивањем и радом бактериолошких станица, Стална епидемијска комисија преузела је даље кораке око оснивања одређене кровне институције. На седници одржаној 17. септембра 1921, после многих расправа, донет је закључак да се оснује Институт за проучавање и сузбијање инфективних болести. Потом је на седници 20. маја 1922. решено да се Институт смести у зграду која је требала да буде подигнута у кругу универзитетских медицинских установа, а да се у близини Београда одвојено подигне зграда за производњу серума и вакцина. У наредним месецима је одлучено да у новоформирану установу уђу Стална бактериолошка станица у Београду, Лабораторија за тропске болести основана 1922. и Институт за социјалну медицину основан 1923. године [4, 10, 11].

Сједињавањем горе поменутих установа 1924. и на основу Закона о устројству Министарства народног здравља и Закона о оснивању посебних санитетских установа за испитивање и сузбијање заразних болести настао је ЦХЗ у Београду. Његова организација извр-

November 1921, which set up the monitoring over hygiene conditions and communicable diseases. According to this law, the operation of the Commission covered the entire territory of the Yugoslav state [4, 5]. Establishment of new institutions of this type was also supported by the establishment of the Faculty of Medicine in 1919 in Belgrade, which then began work in 1920/1921. In the coming years, other healthcare institutions were established throughout the country, mostly at the Faculty of Medicine or gravitating to it [6].

However, the work on establishing a single competent preventative healthcare institution was just beginning. The issue was raised at one of the numerous sessions of the Permanent Epidemic Commission on 6 May 1919 [4, 7, 8]. No final decisions were made at that time, but that same year, the Regulation on the Service of Epidemiological Physicians was adopted on 29 December 1919. The following year, in December 1920, the Regulation on Establishment of Permanent Bacteriological Stations was adopted. The Rulebook on the Operation of Bacteriological Stations dated 26 January 1922 prescribed that these services should serve to test for and contain communicable diseases. At the beginning, five bacteriological stations were set up; the number rose to 15 by the end of 1922 (Belgrade, Zaječar, Niš, Novi Pazar, Novi Sad, Šabac, Skoplje, Bitolj, Osijek, Zagreb, Ljubljana, Split, Dubrovnik, Sarajevo, Cetinje). By the end of 1924, three additional bacteriological stations were established in Serbia (Subotica, Veliki Bečkerak, Kragujevac) [9, 10].

In parallel to the establishment and operation of the bacteriological stations, the Permanent Epidemic Commission undertook further steps towards setting up an umbrella organisation. At a session held on 17 September 1921, following a lot of debate, the conclusion to establish the Institute for Study and Containment of Infectious Diseases was adopted. Subsequently, at the session held on 20 May 1922, it was decided that the Institute would be housed in a building that was to be erected within the University medical facilities campus, and that a separate building was to be constructed in the vicinity of Belgrade for the production of serum and vaccines. In the upcoming months, it was decided that the Permanent Bacteriological Station in Belgrade, the Laboratory for Tropical Diseases established in 1922, and the Institute of Social Medicine established in 1923 would join the newly formed institution [4, 10, 11].

The CHI in Belgrade was formed through the merger of these institutions in 1924 and pursuant to the Law on the Organisation of the Ministry of National Health and Law on the Establishment of Special Medical Institutions for the Study and Containment of Infectious Diseases. It was

шена је Правилником од 15. октобра 1924. у којем је наглашено да ће Завод бити седиште целокупне хигијенске службе, као и да ће све хигијенске установе у држави бити подређене овом Заводу. Установа је, пак, била директно подређена надређеном Министарству. ЦХЗ је подељен на девет одељења покривајући области дијагностике, серологије, хигијене, паразитологије и епидемиологије. Као засебна установа, подружница ЦХЗ, у Скопљу је уместо Лабораторије за тропске болести основан Завод за тропске болести. За првог директора именован је др Стеван Иванић, до тада шеф Хигијенско-бактериолошког одсека при Хигијенском одељењу у Министарству народног здравља и шеф Бактериолошке станице у Београду.

Завод се уселио 1926. у новоподигнуту зграду која је била изграђена 1924. и опремљена 1926. путем Рокфелерове фондације. Изградња лабораторија за производњу серума и вакцина на Торлаку, као и штала за животиње од којих ће се добијати серуми, почела је касније 1927. године. Током 1929. завршени су радови на зградама, а следеће године почела је редовна производња серума. За шефа лабораторије постављен је др Јездимир Кушић. Ова институција функционисала је у оквиру ЦХЗ-а [3, 7].

Исте године када се Завод уселио у зграду, односно од када је практично почео са радом, донесен је 4. јуна 1926. нови Правилник (допуњен касније те године) у којем је стајало да ће Завод обрађивати „сва питања теоријске и примењене хигијене и социјалне медицине, производити вакцине и серуме за потребе земље и руководити епидемиолошком и хигијенском службом у целој држави”. Све хигијенске и социјално-медицинске установе у земљи биле су овим Правилником подређене Заводу. Касније, Уредбом о организацији хигијенске службе од 30. септембра 1927. надлежности Завода су још више одређене и проширене, па је он имао задатке да прикупља, прерађује и публикује податке о медицинској статистици, да се бави питањима санитетског инжењерства и расне (генеративне) хигијене, да организује курсеве за усавршавање лекара итд [4, 10, 12, 13].

У почетним годинама свога деловања Завод се нарочито истакао у борби против маларије и микоза. Поред оваквог деловања, ЦХЗ је кренуо са издавањем свог часописа „Гласник Централног хигијенског завода”, док су до почетка Другог светског рата покренути и други часописи. Завод је у међуратном периоду издао 48 стручних монографија, а поред тога, у циљу промовисања здравља, издато је око 120 књижица и брошура у едицији под називом „Здрав дом” [10, 11, 14, 15].

incorporated with the adoption of a Rulebook on 15 October 1924, which emphasized that the Institute would be the seat of the entire hygiene service as well as that all hygiene institutions in the country would be subordinate to this Institute. The Institute, on the other hand, was directly subordinate to the competent Ministry. The CHI was divided into nine departments that covered the fields of diagnostics, serology, hygiene, parasitology and epidemiology. As a stand-alone institution under the auspices of the CHI, the Institute for Tropical Diseases was established in Skopje instead of a Laboratory for Tropical Diseases. Dr Stevan Ivanić, previously the Head of the Hygiene-bacteriology Section in the Hygiene Department of the Ministry of National Health and the Head of the Bacteriological Station in Belgrade, was appointed as its first Director.

In 1926, the Institute moved into a newly erected building, that had been constructed in 1924 and equipped in 1926 through a Rockefeller Foundation donation. The construction of a laboratory for the production of serums and vaccines in Torlak, as well as of a stable for the animals to be used in serum production, began later, in 1927. In 1929, the works on the buildings were completed, and the regular serum production started in the following year. Dr Jezdimir Kušić was appointed as the Head of the Laboratory. This institution operated within the CHI [3, 7].

The same year that the Institute moved into the building and began its operation, a new Rulebook was adopted on 4 June 1926 (with additions adopted later in the year), prescribing that the Institute would handle “all matters of theoretical and applied hygiene and social medicine, produce vaccines and serums for the need of the country and head the epidemiological and hygiene service of the entire country.” Pursuant to this Rulebook, all hygiene and social-medicine institutions in the country were made subordinate to the Institute. Later, in the Regulation on the Organisation of the Hygiene Service dated 30 September 1927, the competencies of the Institute were defined and expanded further, so that it was tasked with collecting, processing and publishing data on medical statistics, handling issues of sanitary engineering and racial (generative) hygiene, organising professional development courses for doctors etc. [4, 10, 12, 13].

In the first years of its operation, the Institute proved itself particularly in the fight against malaria and mycoses. In addition to these activities, the CHI started publishing its journal, “Gazette of the Central Hygiene Institute”, launching additional publications before World War II. In the period between the two world wars, the Institute published 48 expert monographs, and, in the effort to promote health, about 120 booklets and brochures in an edition entitled

Здравствена служба југословенске државе иако се брзо развијала у послератним годинама, ипак није обухватила велики број становништва. Због тога је завођење личног режима краља Александра I Карађорђевића 1929. требало да послужи између осталог унификацији здравственог законодавства и проширивању делатности просвећивања становништва. Сходно томе, уследила је реорганизација ЦХЗ-а која је одређена „Уредбом о организацији и делокругу Централног хигијенског завода у Београду” од 21. децембра 1929. године. Завод се према овој Уредби бавио разним проблемима везаним за хигијену, асанације, физички и психички живот становника, подучавање становништва, социјалну медицину и здравствену статистику. Завод је вршио и стручни надзор над радом хигијенских установа на подручју Управе града Београда (општине Београд, Земун и Панчево). Поред тога, хигијенски заводи по бановинама (управне јединице Краљевине Југославије од 1929) били су дужни да ЦХЗ-у шаљу месечне и годишње извештаје, који су преко централног завода дистрибуирани даље као месечни и годишњи извештаји у надређено Министарство. Уз све то, Завод је имао задатке сазивања конференција, одржавања веза са међународним установама и организацијама, издавања стручног часописа и других публикација, одржавања предавања и изложби итд. ЦХЗ је поменутом уредбом био подељен на шест одељења [16, 17, 18].

У својој акцији подучавања и проучавања народа, Завод је до 1939. одштампао 20.000 летака, 20.000 плаката, око 50.000 популарних књига, око 40.000 брошура, око 65.000 примерака часописа. Организовано је 13 покретних изложби и 31 течај, као и велики број предавања на којима је учествовало више од 50.000 слушаца. Од великог значаја је била сарадња са средњим школама и са Савезом здравствених задруга и Друштвом за чување народног здравља. Са друге стране, у решавању комунално-хигијенских питања ЦХЗ је од 1924. до 1941. обавио 4300 санационих радова (до 1951. обављено је још 1360) [3, 4, 10, 11, 14, 17].

Завод је поред тога, Уредбом од 1929. проширио своју мрежу надлежности. На тај начин следеће установе су се нашле под ингеренцијама Завода: Завод за заштиту матера и деце у Београду (основан 1928), Болница за заразне болести у Београду (отворена 15. маја 1928), Завод за испитивање и сузбијање рака у Београду, Музеј за хигијену у Београду (функционисао до 1931, а онда од 1937. као Медико-историјски музеј при ЦХЗ-у), Школска поликлиника у Београду, Земуну и Панчеву, остале социјално-медицинске установе на територији Управе града Београда, као што су биле Антитуберкулозни диспансер у Београду и Земуну и Поликлиника

“Healthy Home” [10, 11, 14, 15].

Yugoslavian healthcare service, despite its rapid development in the years after the war, still did not cover a large share of the population. Hence, the introduction of a personal regime by King Aleksandar I Karađorđević in 1929 was aimed at, among other things, unifying healthcare legislation and expanding the activities of population education. This led to the reorganisation of the CHI, as prescribed in the Regulation on the Organisation and Scope of the Central Hygiene Institute in Belgrade dated 21 December 1929. In line with this Regulation, the Institute was charged with diverse issues related to hygiene, rehabilitation, physical and psychological life of the population, population education, social medicine and health statistics. The Institute also provided expert monitoring over the work of hygiene institutions on the territory of the City Administration of Belgrade (municipalities of Belgrade, Zemun and Pančevo). In addition, the hygiene institutes in each individual banovina (administrative unit of the Kingdom of Yugoslavia since 1929) were obliged to submit monthly and annual reports to the CHI. These were then distributed further by the Central Institute as monthly and annual reports to the competent Ministry. Along all of these tasks, the Institute was also charged with calling conferences, maintaining connections with the international institutions and organisations, publishing professional journals and other publications, organising lectures and exhibitions, etc. The aforementioned Regulation divided CHI into six departments [16, 17, 18].

In its activity of educating and studying the population, the Institute printed 20,000 flyers, 20,000 posters, about 50,000 popular books, about 40,000 brochures and about 65,000 copies of journals by 1939. Thirteen traveling exhibitions and 31 contests were organised, as well as numerous lectures that saw the participation of over 50,000 members of the audience. Cooperation with secondary schools and the Association of Healthcare Services and Society for the Preservation of Population Health were of great importance. On the other hand, in resolving communal-hygiene issues, from 1924 to 1941 the CHI performed about 4300 rehabilitation works (with another 1360 performed by 1951) [3, 4, 10, 11, 14, 17].

In addition, with the Regulation of 1929, the Institute expanded its network of competences. Hence, the following institutions were added to the auspices of the Institute: Institute for the Protection of Mothers and Children in Belgrade (founded in 1928), Hospital for Infectious Diseases in Belgrade (opened on 15 May 1928), Institute for the Study and Containment of Cancer in Belgrade, Museum of Hygiene in Belgrade (operated until 1931, and then from 1937 under the name of Medical History Museum at the

за кожане и венеричне болести [16, 17, 18].

Следеће године, Дечији дом у Београду ушао је у састав Завода за заштиту матера и деце у Београду који се већ налазио под ингеренцијом Завода. У састав ЦХЗ-а ушла је током 1930. и Државна контрола биолошких производа у Београду (Државни уред за контролу лекова биолошког порекла од 1933) која је формирана 1. марта исте године. „Законом о стручним школама за помоћно особље у социјалној и здравственој служби“ од 13. новембра 1930. при ЦХЗ-у основана је школа за здравствене помоћнике чиме је ова установа још више проширила свој рад. Поред тога, у просторијама ЦХЗ-а почев од 1931. одржавани су курсеви за школске лекаре што до тада то није био обичај, будући да су они постављани без претходног специјализирања. Такође, ЦХЗ је у наредним годинама остварио везе са Школом за нудиље у Београду тако што су од 1937. управни одбор чинили, између осталих, и представници Завода. Годину дана раније (1936) основана је прва трансфузијска служба на територији Србије – Одсек за трансфузију Опште државне болнице који је био део ЦХЗ-а. Рад Завода у тим тренуцима је био увелико признат. О томе говори и чињеница да је 1933. активно учествовао у организовању Прве земаљске хигијенске изложбе, која се у том облику и обиму први пут јавила у Југославији. Средином 1938. дошло је до смене директора. Др Стеван Иванић који је упоредо вршио функцију начелника Министарства социјалне политике и народног здравља од 1937. се у потпуности препустио тој функцији. На његово место дошао је др Богољуб Константиновић који се у Заводу већ етаблирао као један од водећих стручњака за социјално-медицинске проблеме. Под њим је при Заводу 1939. основана Сестринска служба, а 1940. преко новоформираног одељења у Заводу је кренуло да се и званично ради на балнеолошко-климатолошким питањима. Тренд ширења ингеренција на друге установе се такође наставио, па је Државно лечилиште за туберкулозне у Ковиљачи потпало под Завод 8. августа 1940. године.

Почетак Другог светског рата и окупација Југославије 1941. у потпуности су променили рад и надлежности ЦХЗ. У распарчаној Југославији, Завод је имао надлежност само на територији окупирани Србије, односно на подручју немачког војноуправног команданта. Касније, према одлуци тадашњих домаћих колаборационистичких власти, Завод је заједно са Хигијенским заводом у Нишу поделио надлежност на поменутој територији. У тим специјалним и тешким тренуцима дошло је убрзо и до смене директора. Др Богољуб Константиновић више није одговарао због својих идеолошких убеђења, па је убрзо по окупацији склоњен. Завод потом званично

CHI), School Polyclinic in Belgrade, Zemun and Pančevo, other social medicine institutions at the territory of City Administration of Belgrade, such as Antituberculosis Dispensary in Belgrade and Zemun and Polyclinic for Skin and Venereal Diseases [16, 17, 18].

The following year, the Children's Home in Belgrade was brought under the auspices of the Institute for the Protection of Mothers and Children, which was already subordinate to the Institute. The National Office for Biological Product Control in Belgrade (from 1933 under the name of the National Office for the Control of Medicines of Biological Origin), formed on 1 March 1930, was also brought under the auspices of the CHI that same year. The Law on Professional Schools for Auxiliary Personnel in Social and Healthcare Services dated 13 November 1930 prescribed the establishment of a School for healthcare assistants at the CHI, further expanding the work of the Institute. In addition, starting from 1931, courses for school physicians would be organized at CHI premises, which had not been the case before, since they were previously appointed without prior specialisation. In the upcoming years the CHI would also establish connections with the School for Nurses in Belgrade, with members of the Institute serving as members of the School's Board of Directors from 1937. A year prior (1936), the first transfusion service was established in Serbia as the Section for Transfusion of the General National Hospital, which was a part of the CHI. The Institute's work at the time was widely recognized. This is corroborated by the fact that it took active part in organizing the First National Hygiene Exhibition in 1933, the first of such exhibitions to be held in such form and scope in Yugoslavia.

In mid-1938, the Director was replaced. Dr Stevan Ivanić, who was concurrently serving as the Head of the Ministry of Social Policy and National Health from 1937, decided to devote all his time to that function. He was replaced by Dr Bogoljub Konstantinović, who had established himself as one of the leading experts in social medicine. Under his leadership, the Nursing Service was established at the Institute in 1939, and in 1940, the newly formed department started officially working on balneological and climatological issues. The trend of expanding competencies to other institutions also continued, so the National Hospital for Tuberculosis Patients in Koviljača was placed under the management of the Institute on 8 August 1940.

The beginning of World War II and occupation of Yugoslavia in 1941 completely changed the operation and competencies of the CHI. In the fragmented Yugoslavia, the Institute only had competency on the territory of the occupied Serbia, i.e., the territory under the German mili-

но није имао директора. Тек је 1943. на ово место именован др Миливој Ранков који је исте године преминуо. Вршилац дужности тада је постао др Милош Лазаревић, који је до тада био запослен као директор Лабораторије на Торлаку [18].

Активност Завода током Другог светског рата најпре се сводила на борбу против епидемије пегавог тифуса, као и на ретке прегледе материјала за клинике и болнице. Завод је имао веома одговорне задатке смештања и збрињавања избеглица које су у Србију долазиле из других делова окупираних југословенских територија. Приближавањем краја рата и ослобађањем Београда октобра 1944, активност се незнатно изменила. У условима ограниченог деловања наметнутог од стране окупаторских власти и скоро уништене здравствене логистике, Завод је радио пре свега на трансфузији крви и борби против пегавца [11, 18].

Рад и надлежности током периода социјалистичке Југославије и заједничке државе Србије и Црне Горе (1945–2006)

Крај Другог светског рата и промена власти у Југославији довела је и до великих померања у здравственом систему. Велики људски губици и појава болести типичних за рат са једне и устројавање новог политичког концепта са друге стране изазвали су велике промене у ЦХЗ-у. Установа је преименована, а њена структура и надлежности практично су преузете од три новоосноване установе. Одлуком Министарства народног здравља Демократске Федеративне Југославије (ДФЈ) од 26. маја 1945. назив установе Централни хигијенски завод промењен је у Епидемиолошки институт, који се налазио директно под надлежним Министарством. За директора Института је назначен др Димитрије Калић. Ову функцију обављао је у другој половини 1945. и током скоро целе 1946. др Александар Ђорђевић, да би после њега директор поново постао др Димитрије Калић. Током 1950. дошло је до смене на месту директора када је постављена др Смиљана Микачић [10, 18].

Друга установа проистекла из Централног хигијенског завода био је Савезни хигијенски институт који је основан 1946. године. За директора ове установе именован је проф. др Милан Прица. Трећа установа која је делом преузела надлежности Завода био је Епидемиолошко-бактериолошки институт за Србију који је био део савезног института са истим именом, а био је подређен Министарству здравља за Србију. Директори Епидемиолошко-бактериолошког института били су врло кратко током 1945. др Димитрије Калић (у моментима док је др Александар Ђорђевић био ди-

tary administration command. Later, based on the decision of the domestic collaborationist government, the Institute shared the competence on this territory with the Hygiene Institute in Niš. In these extraordinary, difficult times, the Director was soon replaced. Dr Bogoljub Konstantinović was no longer suitable due to his ideological convictions, so he was deposed soon after occupation. The Institute would then, officially, have no director. It was only in 1943 that Dr Milivoj Rankov was appointed to this post, only to die that same year. Dr Miloš Lazarević then became the acting director; he had previously been the director of the Laboratory in Torlak [18].

The activity of the Institute during World War II was primarily reduced to the containment of louse-borne typhus outbreaks, as well as to rare examination of materials for clinics and hospitals. The Institute had the highly responsible tasks of accommodating and taking care of refugees coming to Serbia from other parts of the occupied Yugoslav territory. As the end of the war drew near and Belgrade was liberated in October 1944, the activity somewhat changed. In the conditions of limited operation imposed by occupying forces and nearly destroyed healthcare logistics, the Institute worked primarily on blood transfusion and containing the outbreaks of louse-borne typhus [11, 18].

Operation and competencies during Socialist Yugoslavia and the joint state of Serbia and Montenegro (1945–2006)

The end of World War II and the change in government in Yugoslavia led to major shifts in the healthcare system. Extensive loss of life and outbreak of war diseases on one hand, and establishment of new political concepts on the other, led to major changes at the CHI. The institution was renamed, and its structure and competencies were practically taken over by three newly formed institutions. By a Decision of the Ministry of People's Health of the Democratic Federal Yugoslavia (DFY) dated 26 May 1945, the name of the institution – the Central Hygiene Institute – was changed into the Institute of Epidemiology, directly subordinate to the competent Ministry. Dr Dimitrije Kalić was appointed as the Director of the Institute. In the second half of 1945 and throughout almost all of 1946, the post was taken over by Dr Aleksandar Đorđević, with Dr Dimitrije Kalić being reappointed as the Director at the end of this period. In 1950, Dr Smiljana Mikačić was appointed as the Director [10, 18].

The second institution arising from the Central Hygiene Institute was the Federal Institute of Hygiene, established in 1946. Dr Milan Prica was appointed as the director of this Institute. The third institution that took up a part of the com-

ректор Епидемиолошког института), др Сава Шаулић и др Ђорђе Гуелмино. Од 1945. до 1951. директор је био др Бошко Живковић [8, 10]. Све установе наставиле су да делују из зграде у којој је био смештен некадашњи ЦХЗ, а поред њих у истим просторијама налазили су се Завод за трансфузију крви и Пролек (Завод за производњу лекова), као и неколико других здравствених институција [18].

Међутим, нагомиланост и расцепканост надлежности међу поменутих установама директно је утицала на квалитет рада. Савезни хигијенски институт, Савезни епидемиолошки институт и Епидемиолошко-бактериолошки институт Србије практично су због овога почели са радом тек 1947/1948. године. Крај четрдесетих и почетак педесетих година 20. века донели су делимичну реорганизацију у Министарству народног здравља, како савезног тако и републичких, као и у хигијенским и епидемиолошким установама. Она је директно утицала да се зграда предратног ЦХЗ-а нађе у рукама не савезних, него републичких чинилаца и да се Савезни хигијенски институт и Савезни епидемиолошки институт нађу у надлежности Народне Републике Србије (НРС). Одлуке су ступиле на снагу 7. новембра 1950. године. Неколико месеци касније, 28. марта 1951, три установе су спојене и од њих је настао Хигијенски институт Народне Републике Србије (ХИС) у Београду. Завод за трансфузију крви тада је пресељен у сопствене просторије [11, 19, 20].

Задаци и делокруг рада нове установе одређени су решењем о његовом оснивању. Хигијенски институт покривао је бројне проблеме везане за хигијену, епидемиологију, микробиологију и имунобиологију. Организација института спроведена је 1952. преко Упутства о организацији и раду ХИС-а и из ње се најбоље види које је надлежности имала ова установа. Институт је бројао 16 одељења и три одсека. За директора ХИС-а наменован је др Радомир Герић, до тада помоћник министра народног здравља Србије. Њега је 1959. наследио др Јован Цекић који је на тој дужности остао до 1972. године [10, 21].

Одмах на почетку свог рада ХИС се нашао пред великим задацима евидентирања и сузбијања заразних болести, као што су биле: пегави тифус, трбушни тифус, паратифус, дизентерија, шарлах, дифтерија, мале богиње и велики кашаљ. У циљу сузбијања великих епидемија, ова установа је дала важан допринос у сузбијању маларије (кампања успешно завршена 1973). Такође, у ХИС-у је дошло и до брзог развоја вирусологије. Вирусолошко одељење и Одељење за производњу серума и вакцина (од 1958. при Заводу за серуме

petencies of CHI was the Bacteriology-epidemiological Institute of Serbia, which was a part of the Federal Institute of the same name, but subordinate to the Ministry of Health of Serbia. Directors of the Bacteriology-epidemiological Institute were Dr Dimitrije Kalić, for a very short period in 1945 (while Dr Aleksandar Đorđević served as the Director of the Institute of Epidemiology), followed by Dr Sava Štulić and Dr Đorđe Guelmino. From 1945 to 1951, Dr Boško Živković served as the Director [8, 10]. All institutions continued to work from the building of the former CHI, joined at the same premises by the Institute for Blood Transfusion and Prolek (Institute for the Production of Medicines), as well as several other healthcare institutions [18].

However, the overcrowding and the fragmentation of competencies between the institutions had a direct impact on the quality of work. Because of this, the Federal Institute of Hygiene, Federal Institute of Epidemiology and Bacteriology-Epidemiological Institute of Serbia practically started working only in 1947/48. The end of nineteen-forties and beginning of nineteen-fifties brought about a partial reorganisation at the Ministry of People's Health, both at the Federal and at the Republic level, as well as in hygienic and epidemiological institutions. It led to the building of the pre-war CHI being passed onto not federal, but to the republic authorities and the Federal Institute of Hygiene and the Federal Institute of Epidemiology finding themselves in the competence of the People's Republic of Serbia (PRS). These decisions came into force on 7 November 1950. Several months later, on 28 March 1951, the three institutions were merged into the Hygiene Institute of the People's Republic of Serbia (HIS) in Belgrade. On that occasion, the Institute for Blood Transfusion was moved to its own premises [11, 19, 20].

The tasks and scope of operation of the new institution were prescribed in the Decision on its establishment. The Hygiene Institute covered numerous problems related to hygiene, epidemiology, microbiology and immunobiology. The Institute was organised in 1952 in line with the Instruction on the Organisation and Operation of the HIS, which best demonstrates what competencies this institution was given. The Institute had 16 departments and three sections. Dr Radomir Gerić, who had previously served as the Assistant Minister of People's Health in Serbia was appointed as HIS Director. He was succeeded in 1959 by Dr Jovan Cekić, who would remain in that position until 1972 [10, 21].

Immediately after commencing operation, the HIS found itself facing major tasks of recording and containing infectious diseases, such as louse-borne typhus, typhoid fever, paratyphoid fever, dysentery, scarlet fever, diphthe-

и вакцине на Торлаку) заједнички су са успехом радили на производњи вакцина против дифтерије, тетануса, пегавог тифуса, полиомијелитиса, малих богиња, великог кашља и др [10, 14]. Поред тога, ХИС је свој рад базирао на стварању кадрова из области хигијене исхране, комуналне хигијене, санитарне технике и епидемиологије [11, 19, 22]. Уз то, започета је и издавачка делатност. Године 1952. покренут је часопис Института „Гласник Хигијенског института”, који је излазио све до 1973. године под различитим именима која су пратила промене назива установе. Две деценије касније, 1994. часопис је опет кренуо да излази под насловом „Гласник Завода за заштиту здравља Србије” (све до 2002). Поред њега, издавани су и разни други часописи, као и низ других научних публикација [10, 15].

Комунално-хигијенски проблеми били су актуелни и у овом периоду постојања југословенске државе. Поред санитарно-техничких проблема, рада на испитивању вода, рада на проблемима хигијене исхране који су се увелико решавали током међуратног периода, проблема у вези са хигијеном рада и школском хигијеном који су кренули да се решавају у годинама пред Други светски рат, у овој институцији кренуле су да раде бројне службе које су се од педесетих година 20. века бавиле низом питања везаних за: рад на изградњи насеља и хигијенизацији и урбанизацији села, рад на проблемима загађености ваздуха, рад на проблемима буке у градским насељима, рад на рекултивацији и озелењавању терена, рад на проблематици хигијене саобраћаја [10, 11, 14].

Иако је ХИС успео да оствари одређене помаке у свом деловању, одлуке које су биле везане за промене у друштвено-економском систему управљања утицале су и на њега. Држава се крајем педесетих и почетком шездесетих година одлучила на одређену централизацију, па је 1961. донесен Закон о здравственој заштити и здравственој служби који је омогућио увођење здравственог центра. ХИС-у је, као установи са најширом превентивном делатношћу, додељена улога републичког здравственог центра. Решењем Извршног већа Србије од 1961. ХИС је преименован и понео је назив Завод за здравствену заштиту Србије. Тако је ова установа још једном променила име, а њене надлежности и ингеренције су се у новом систему умножиле али не и испрофилисале, тако да није постигнут жељени квалитет у обављању послова.

Проширен дијапазон надлежности које је Завод за здравствену заштиту Србије на себе преузео аутоматски је значао промену унутрашњег уређења. Године 1961. Завод је био подељен на пет сектора и једно оде-

ria, measles and whooping cough. Aiming to contain major outbreaks, this institution provided a significant contribution in the containment of malaria (this campaign was successfully completed in 1973). In addition, the HIS saw a rapid development of virology. The Virology Department and the Department for the Production of Serums and Vaccines (which were under the auspices of the Institute for Serums and Vaccines in Torlak since 1958) successfully cooperated on producing vaccines against diphtheria, tetanus, louse-borne typhus, poliomyelitis, measles, whooping cough etc [10, 14]. In addition, the HIS based its work on producing human resources in the fields of food hygiene, communal hygiene, sanitary technical solutions and epidemiology [11, 19, 22]. Publishing activity was also launched. In 1952, the Institute's journal "Gazette of the Hygiene Institute" was launched, and it would be issued until 1973 under different names that reflected the changes of the institution's name. Two decades later, in 1994, the journal was relaunched, under the name of "Gazette of the Institute for Health Protection of Serbia" (published until 2002). In addition to this journal, other various journals were published, as well as other scientific publications [10, 15].

The issues of communal hygiene were at the forefront during this period of the Yugoslav state, as well. In addition to sanitary and technical problems, the work on testing water, the work on resolving nutrition hygiene problems that was underway in the period between the two wars, the problems related to labour hygiene and school hygiene that were taken on in the years leading up to World War II, numerous services began their work within this institution that would, from nineteen fifties onward, handle a whole set of issues related to: the work on developing settlements and adding hygiene and urban elements to villages, work on air pollution problems, work on noise pollution in urban settlements, work on re-cultivating and greening various spaces, as well as work on transport hygiene issues [10, 11, 14].

Although the HIS managed to make some progress in its work, the decisions related to the changes in the social and economic governance system affected the institution as well. At the end of nineteen-fifties and beginning of nineteen-sixties, the government decided on a certain level of centralisation. Thus, in 1961, the Law on Health Care and Health Service was adopted, which allowed for the introduction of Health Centres. As the institution with the widest preventative activity, the HIS was awarded the role of the Republic Health Centre. In a Decision of the Executive Council of Serbia from 1961, the HIS was renamed into the Institute for Health Protection of Serbia. This was yet another name change for this institution; its competencies and tasks multiplied in the new system, but they did not become better profiled, which meant that the desired quality

љење. Како је Завод добио улогу и републичког здравственог центра, био је неопходно да се у његовом оквиру формира служба чији би задатак био да извршава поверене послове. Ову функцију на себе је пре свега преузео Сектор за организацију здравствене службе и здравствену статистику, али и други сектори Завода који су поред својих свакодневних активности обављали послове здравственог центра. Функцију Републичког здравственог центра Завод је обављао и преко Савета Републичког здравственог центра и стручних комисија (образовано 23) [10, 11].

Установа је наставила да функционише на овај начин све до 1968, односно 1969. када су је задесиле организационе промене у склопу доношења новог Закона о здравственој заштити и здравственој служби. Од свих одлука које су утицале на систематизацију, најважнија је била да је Сектор за вирусологију са својим одељењима 1969. званично припојен Институту за серуме и вакцине „Торлак“ (од 1961. Сектор се налазио у згради на „Торлаку“) [10, 11, 22].

Реорганизација Завода је даље настављена, а сложен систем који је уведен 1961. додатно је закомпликован 1971. када су укинута здравствени центри. Ово је неминовно довело до неповољног развоја превентивне медицине у заводима. На месту директора у овим годинама налазио се проф. др Божидар Чолаковић. Неколико година касније донесене су одлуке сходно Уставу из 1974. и Закону о удруженом раду 1976. године. У Заводу је већ почетком 1974. формирано седам „основних организација удруженог рада“ (ООУР) Института. Посебно важно било је формирање ООУР Института за личну хигијену и медицинску козметологију. Његовим формирањем 1971. и уласком у оквире Завода 1974. и ова питања су кренула да се решавају унутар ове установе [11, 14].

Поред низа набројаних активности, Завод је током шездесетих и седамдесетих година предузео и борбу против епидемија какве су биле: хидрична епидемија трбушног тифуса централног порекла у Приштини и околини 1962; епидемија морбила у Драгашу и околини 1966/1967; епидемија вариоле вере у Југославији 1972. године и др. [10, 14]. Рад у наставној делатности такође је настављен, али само до 1973. када је донета одлука да сва постдипломска усавршавања пређу у надлежност факултета. Наставна активност Завода састојала се од тада у организацији курсева за стручна усавршавања и учешћа у обуци здравствених радника и сарадника током дела специјалистичког стажа [10, 11, 14, 23]. У овом периоду приметан је развој и напредак социјалне медицине у оквирима ове установе [10,

in operation was not achieved.

The expanded set of competencies taken over by the Institute for Health Protection of Serbia automatically meant a change in its internal organisation. In 1961, the Institute was divided into five sectors and one department. Since the Institute was also given the role of the Republic Health Centre, a service needed to be established within it to perform the delegated tasks. This function was primarily taken over by the Sector for the Organisation of the Healthcare Service and Health Statistics, but also the other sectors of the Institute that performed the tasks of a health centre in addition to their everyday activities. The Institute also performed the function of the Republic Health Centre through the Republic Health Centre Council and expert committees (23 of which were formed) [10, 11].

The institution continued working in this way until 1968, or 1969 when organisational changes took place in line with the newly adopted Law on Health Care and Healthcare Service. Of all the decisions that had an impact on the systematization, the most important was that the Sector for Virology, with its departments, would be officially merged with the Institute for Serums and Vaccines "Torlak" (from 1961, the Sector was located in the premises of "Torlak") [10, 11, 22].

Institute reorganisation continued and the complex system introduced in 1961 was complicated further in 1971 when health centres were closed. This inevitably led to unfavourable developments in preventative medicine within the Institutes. Dr Božidar Čolaković was the Director of the Institute at this time. Several years later, decisions were made in line with the Constitution of 1974 and the Law on Associated Labour from 1976. Already at the beginning of 1974, seven "basic organisations of associated labour" (BOAL) were formed in the Institute. The establishment of a BOAL of the Institute for personal hygiene and medical cosmetology was particularly important. From its establishment in 1971 and inclusion under the auspices of the Institute in 1974, these matters would be resolved within this institution [11, 14].

In addition to the set of the activities listed, in the sixties and seventies, the Institute also fought to contain outbreaks such as: hydric abdominal typhoid outbreak of central origin in Priština and vicinity in 1962; measles outbreak in Dragaš and vicinity in 1966/67; smallpox outbreak in Yugoslavia in 1972 and others [10, 14]. The work also continued in the educational sphere, but only until 1973 when the decision was made that all post-graduate studies would pass into the competence of the faculties. The educational activity of the Institute, from that time onwards, comprised

14, 24]. Завод се показао активним и када су у питању биле организације конференција, учешћа на пројектима и међународна сарадња. Рад на овим пољима кренуо је узлазном путањом, уз повремене мање падове и трајао је све до распада СФРЈ [10, 11 22, 24].

Године 1979. још једном је промењен облик Завода. На основу Закона о здравственој заштити Србије, који је у потпуности био усклађен са Законом о удруженом раду од 1974, ова установа је понела назив Завод за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Осим промене назива делимично је измењена и унутрашња организација која је од 1981. функционисала са пет ООУР Института и једном службом. Посебно важно било је инкорпорирање Института за здравствено васпитање (основан 1951. као Институт за здравствено просвећивање) у оквиру Завода 1981, чиме је ојачана просветитељска и васпитна улога ове установе.

Изменама и допунама Закона о здравственој заштити од 1984. престале су са радом основне организације удруженог рада и радна заједница заједничких служби. То је допринело компактности установе што је довело до бржег извршавања задатака, мада су одређене потешкоће у финансијском смислу и даље кочиле рад Завода. Од јануара 1985. делатности и послови Завода обављали су се у оквиру седам служби и једне јединице. Осамдесетих година радници Завода радили су, између осталог, на ерадикацији ендемског сифилиса и трахома. У овом периоду елиминисани су и пегавац, дерматофитије, дифтерија, а тетанус новорођенчади и дечија парализа сведени су на појединачне случајеве. Значајно је снижена смртност од трбушног тифуса и паратифуса [11, 14]. Поред тога, отпочело се са радом на јако важним питањима као што су серодијагноза луеса, HIV-а (први случај регистрован 1981) и тсл [11, 25].

Грађански рат и распад СФРЈ донели су мноштво нових проблема који су се нарочито одразили на здравствени систем. У првој половини деведесетих година 20. века дошло је поново до реорганизације унутрашњег облика Завода. Завод је у тим тренуцима обављао своју делатност у оквиру четири сектора и две јединице. У овом периоду директори су били: др Веселин Радоњић (1993–1994) до тада директор Завода за дезинфекцију, дезинсекцију и дератизацију и др Павле Тодоровић (1994–1997). Уз то, активност Завода, у овом периоду, била је усмерена ка развоју других завода за заштиту здравља на подручју Србије. Сви постојећи заводи за заштиту здравља (23) обављали су исте стручне послове у одговарајућем обиму за подручје које су покривали. Године 1994. покренута је конференција „Батутови дани”, која је током наредних година добила редован

organising courses for continual professional development and participating in the training of healthcare professionals and associates as part of their specialist residency [10, 11, 14, 23]. In this period, the development and progress of social medicine within this institution became prominent [10, 14, 24]. The Institute would also prove active with regards to organising conferences, participating in projects and international cooperation. Work in this field took off, with intermittent minor drops, lasting until the disintegration of the SFRY [10, 11, 22, 24].

In 1979, the Institute changed its form again. Based on the Law on Health Care of Serbia, which was completely harmonised with the Law on Associated Labour from 1974, this institution was named the Department of Public Health of Serbia "Dr Milan Jovanović Batut". In addition to the name change, the internal organisation was somewhat altered as well, functioning from 1981 with five BOAL and one service. The incorporation of the Institute for Health Education (founded in 1951 as the Institute for Health Literacy) into the Institute in 1981 was of particular importance as it strengthened the educational role of this institution.

Additions and amendments of the Law on Health Care from 1984 terminated the operation of the basic organisations of associated labour and the operational association of joint services. This contributed to the Institute's compactness, leading to faster performance of tasks, although certain financial difficulties were still slowing down the Institute's work. From January 1985, activities and tasks of the Institute were performed within seven services and one unit. In the nineteen eighties, the Institute's employees worked, among other things, on eradicating endemic syphilis and trachoma. In this period, the louse-borne typhus, dermatophytoses and diphtheria were also eradicated, while tetanus in neonates and child paralysis were reduced to individual cases. The mortality from typhoid fever and paratyphoid were significantly reduced [11, 14]. In addition, work on paramount issues such as serodiagnostics of syphilis, HIV (the first case registered in 1981) etc, also begun at that time [11, 25].

The civil war and disintegration of SFRY brought about a myriad of new issues, with a particular impact on the healthcare system. In the first half of the nineteen-nineties, the Institute once again went through internal reorganisation. At this time, the Institute performed its activity within four sectors and two units. In this period, the Directors of the Institute were Dr Veselin Radonjić (1993-1994), who had hitherto served as the Director of the Institute for Disinfection, Disinsection and Deratisation, and Dr Pavle Todorović (1994-1997). In addition, activities of the Institute at that time were aimed at developing other institutes

карактер, као и низ других редовних конференција са другим заводима за заштиту здравља [11, 14].

Крај 20. века обележен је поновним управно-организационим променама. Године 1997. долази до смене на челу Завода. Уместо др Павла Тодоровића за директора Завода именован је др Драгољуб Ђокић, до тада доцент на Медицинском факултету у Београду и начелник Центра за превенцију у Заводу за болести зависности у Београду. Крајем исте године Завод је променио име у Институт за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут“ (ИЗЗС). До краја 1999. извршена је нова унутрашња организација Института са 15 центара и једном службом. Овај период био је обележен напорима на наставном пољу. У периоду од 1997. до 1999. Институт је постао наставна база свих медицинских и стоматолошких факултета за одговарајуће предмете, а 1998. Влада Републике Србије је донела одлуку о формирању Школе народног здравља при Београдском универзитету. Следеће године потписан је уговор о формирању Школе народног здравља [11].

Променом власти у Србији октобра 2000. и увођењем демократских реформи догодиле су се и одређене промене како у здравственом систему тако и у ИЗЗС. Године 2001. уместо др Драгољуба Ђокића дужност директора преузела је др Иванка Гајић. Три године касније њу је заменила др Тања Кнежевић која је на том месту остала до 2012. године. У међувремену донесени су закони који су се директно односили на рад ИЗЗС, као што је био Закон о здравственој заштити становништва од заразних болести од 7. јуна 2002. и Закон о здравственој заштити од 2. децембра 2005. године.

До распада државне заједнице Србије и Црне Горе 2006. Институт је покренуо неколико важних питања. Почетком 21. века појачане су активности у вези са епидемиолошком ситуацијом заступљености HIV-а. Рад на превенцији и информисању становништва додатно је интензивирао оснивањем Националне канцеларије за HIV/AIDS при ИЗЗС 2005. године. Рад Института је настављен и на комуналним и хигијенским проблемима. Посебно су обрађивани проблеми квалитета воде (пијаће и речне), ваздуха, земљишта, а редовно се мерио и ниво буке. Године 2005. поново је покренут часопис Института под називом „Гласник Института за заштиту здравља Србије“ (излазио до 2008, поново покренут 2021). Поред часописа, Институт је издао велики број научних публикација на којима су радили стручњаци ове установе. Оне су биле практично крајњи производ бројних пројеката и програма са домаћим и страним институцијама.

of health care throughout the territory of Serbia. All existing institutes for health care (23) performed the same expert tasks in the appropriate scope, for the territory they covered. In 1994, the conference "Batutovi dani" (Days of Batut) was launched and in the upcoming years it became regular, along with a number of other regular conferences with other institutes of health care [11, 14].

The end of the 20th century was, once again, marked with administrative and organisational changes. In 1997, the leadership of the Institute changed. Instead of Dr Pavle Todorović, Dr Dragoljub Đokić, who had been a docent at the Faculty of Medicine in Belgrade and Head of the Centre for Prevention at the Institute for Addiction Diseases in Belgrade, was appointed as the Director. At the end of that year, the Institute changed its name to Institute of Public Health Protection of Serbia "Dr Milan Jovanović Batut" (IPHP). By the end of 1999, a new internal organisation of the Institute was introduced, with 15 centres and one service. This period was marked by efforts in the field of education. From 1997 to 1999, the Institute became a teaching base for all faculties of medicine and stomatology for the appropriate courses, and in 1998, the Government of the Republic of Serbia adopted a Decision on the Establishment of the School of People's Health at the University of Belgrade. The following year, the contract on the establishment of the School of People's Health was signed [11].

With the change in regime in Serbia in October 2000 and introduction of democratic reform, certain changes also occurred both in the healthcare system and in the IPHPS. In 2001, Dr Ivanka Gajić took over as Director from Dr Dragoljub Đokić. Three years later, she was succeeded by Dr Tanja Knežević, who remained in that post until 2012. In the meantime, laws that pertained directly to the work of the IPHPS were adopted, such as the Law on the Protection of Health of the Population from Infectious Disease on 7 June 2002 and the Law on Health Care dated 2 December 2005.

Until the disintegration of the joint state of Serbia and Montenegro in 2006, the Institute raised several important issues. At the beginning of the 21st century, activities aimed at the epidemiological prevalence of HIV were intensified. The work on prevention and awareness raising among the population was additionally enhanced with the opening of the National Office for HIV/AIDS at the IPHPS in 2005. The Institute also continued working on communal and hygiene issues. The quality of water (potable and river water), air and soil were particularly tackled, and noise levels were measured regularly. In 2005, the Institute relaunched its journal, under the name of "Journal of the Institute for Health Protection of Serbia" (which was published until

Развијање ове установе у Републици Србији такође је било пропраћено са неколико нових систематизација. Институт је 16. јуна 2006. понео назив који и данас носи, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут” (ИЈЗС). Поред тога, 2009. изведена је унутрашња организација са шест центара и једном службом. Систематизација је незнатно промењена 2014. године. Године 2012. за директора је наименован др Драган Илић који је дошао из Завода за здравствену заштиту студената. На његово место 2016. постављена је др Верица Јовановић из ИЈЗС. У овом периоду стручњаци ИЈЗС предузели су борбу против разних епидемија, од којих се издвајала епидемија COVID-19. Такође, дијагностика малигних болести уређена је оснивањем Канцеларије за скрининг рака у оквирима ИЈЗС 2010. године. У последњој деценији рада ИЈЗС интензивирана је и издавачка делатност, вођење и учествовање у међународним пројектима, организација стручних састанака у земљи и иностранству. Институт је развио сложену мрежу која за циљ има пружање превентивне, дијагностичке и остале услуге у области здравствене заштите из следећих пет области: социјалне медицине, епидемиологије, микробиологије, хигијене и заштите животне средине, биостатистике и информатике [18].

Закључак

Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, позивајући се на разне установе које су се у нашој држави бавиле проблемима превентивне медицине и јавног здравља, постоји од 1919. када је основана Стална епидемијска комисија, односно од 1924. када је основан Централни хигијенски завод. Од свог настанка па до почетка Другог светског рата, Централни хигијенски завод се етаблирао као кровна институција на подручју читаве Југославије задужена за проблеме епидемиологије, бактериологије, паразитологије, хигијене, санитарне технике, социјалне медицине итд. Обим послова је током међуратног периода стално растао. О томе говоре унутрашње промене од 1926, 1927. и 1929, (као и низ других законских одредби и законских подаката) које су даље одређивале унутрашње уређење, надлежност и рад Завода. Током трајања окупације Завод је у специјалним условима функционисао у смањеном обиму, да би 1945. био укинут, у ствари формално преименован у Савезни епидемиолошки институт. Поред Епидемиолошког института, послове којима се бавио Централни хигијенски завод преузеле су још новоосноване институције: Савезни хигијенски институт и Епидемиолошко-бактериолошки институт Србије и у мањој мери Завод за трансфузију крви и Пролек. Тек су оснивањем Хигијенског института Србије 1951.

2008 and then relaunched in 2021). In addition to the journal, the Institute issued many scientific publications resulting from the work of its experts. They were, in practical terms, the outputs of numerous projects and programs with national and international institutions.

The development of this institution in the Republic of Serbia was also accompanied by several new systematizations. On 16 of June 2006, the Institute changed its name to the name it bears today, the Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut” (IPHS). In addition, in 2009, a new internal organisation of the Institute was put in place, with 6 centres and one service. The systematization was slightly changed in 2014. Dr Dragan Ilić, who had transferred from the Institute for Health Care of Students, was appointed as Director in 2012. In 2016, Dr Verica Jovanović from the IPHS was appointed in his place. In this period, the IPHS experts fought several outbreaks, most notably the COVID-19 pandemic. In addition, the establishment of the Cancer Screening Office at the IPHS in 2010 provided a new framework for malignant disease diagnostics. In the most recent decade of its work, the IPHS intensified its publishing activity, as well as leading and participating in international projects and organisation of expert meetings in the country and abroad. The Institute developed a complex network aimed at providing preventative, diagnostic and other services in health protection in the following five fields: social medicine, epidemiology, microbiology, hygiene and environment protection, biostatistics and informatics [18].

Conclusion

The Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut”, continuing the legacy of different institutions that have tackled preventative medicine and public health issues in our country, has operated since 1919, when the Permanent Epidemic Commission was formed, i.e., since 1924, when the Central Hygiene Institute was established. From its establishment to the beginning of World War II, the Central Hygiene Institute gained a prominent position as the umbrella institution in all of Yugoslavia, charged with the issues of epidemiology, bacteriology, parasitology, hygiene, sanitary technical solutions, social medicine etc. The scope of its work kept growing between the two world wars. This is witnessed by the internal changes of 1926, 1927 and 1929 (as well as a number of legislative provisions and by-laws), which further detailed the internal organisation, competencies and operation of the Institute. During the occupation, the Institute functioned in a diminished capacity under the extraordinary circumstances, only to be closed in 1945, i.e., formally renamed to Federal Institute of Epidemiology. In addition to the Institute of

ти послови, али многи нови и други као што је била вирусологија, кренули да се решавају у оквиру једне институције. Десет година касније, 1961, дошло је до нових промена. Услед привредног и културног развика земље и у циљу тада већ разгранате мреже здравствених установа, Хигијенски институт Србије променио је име у Завод за здравствену заштиту Србије проширујући своје надлежности и добијајући улогу здравственог центра Србије (не Југославије). Уз ситније измене, Завод је наставио да функционише у оваквом облику све до 1971. када су укинута здравствени центри, односно до 1974. када су уведене основне организације удруженог рада у готово свим државним предузећима. Ново и непотребно преобликовање надлежности и функција Завода довело је до благе стагнације у обављању послова. Ова установа је до распада СФРЈ претрпела још промене из 1979. када јој је измењено име у Завод за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут” и из 1985. када је промењен њен унутрашњи облик. Турбулентан период распада југословенске државе и грађанског рата одразио се на рад, али и унутрашње уређење установе. Приметне су промене из 1994. и 1997. када Завод мења име у Институт за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Он је под овим именом и уз незнатне измене наставио да функционисе све до распада државне заједнице Србије и Црне Горе 2006. године. Исте године установа је понела име Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”.

Epidemiology, the following newly established institutions took over the tasks that had been handled by the Central Hygiene Institute: Federal Institute of Hygiene and Bacteriology-epidemiological Institute of Serbia, and to a lesser extent, by the Institute for Blood Transfusion and Prolek. Only with the establishment of the Hygiene Institute of Serbia in 1951 did these tasks, but also many new tasks such as virology, move under the competence of a single institution. Ten years later, in 1961, new changes were introduced. Due to the economic and cultural development of the country, and to reflect the already branched-out network of healthcare institutions, the Hygiene Institute of Serbia changed its name to the Institute for Health Protection of Serbia, expanding its competencies and receiving the role of a health centre of Serbia (but not Yugoslavia). With minor changes, the Institute continued operating in this form until 1971, when health centres were closed, i.e., until 1974, when basic organisations of associated labour were introduced to almost all state-owned enterprises. The new and unnecessary reshaping of competencies and functions of the Institute led to a temporary stagnation in the performance of tasks. Until the disintegration of SFRY, this institution also went through some changes in 1979 when its name was changed from the Institute for Health Protection of Serbia to the Institute of Health Protection of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut” and in 1985, when its internal form was changed. The turbulent period of Yugoslav state disintegration and the civil war left its mark on both the operation and the internal organisation of the institution. Changes from 1994 and 1997 were prominent, when the Institute changed its name into Institute for Health Protection of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut”. Under this name, and only with minor changes, it continued to operate until the disintegration of the joint state of Serbia and Montenegro in 2006. That same year, the institution was named the Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanović Batut”.

Литература / References

1. Gulić M. Jugoslovenska država 1918–2006: Od Prvodecembarskog akta do Majskog referenduma [Yugoslav state 1918–2006: From the Act of December 1st to the May referendum]. Belgrade: Institut za savremenu istoriju; 2023. 1032p. Serbian.
2. Radojević M. Srpski narod i jugoslovenska kraljevina 1918–1941 [Serbian people and the Yugoslav kingdom 1918–1941]. Vol. 1, Od jugoslovenske ideje do jugoslovenske države [From the Yugoslav idea to the Yugoslav state]. Belgrade: Srpska književna zadruka; 2019. 428p. Serbian.
3. Dimić, Lj. Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941 [Cultural policy in the Kingdom of Yugoslavia 1918–1941]. Part 2, Škola i crkva [School and Church]. Belgrade: Stubovi kulture; 1997. 518 p. Serbian.

4. Vasiljević, J. Osnivanje Centralnog higijenskog zavoda u Beogradu i njegov rad u periodu između dva rata [Forming of the Central institute for hygiene in Belgrade and its work between the two wars]. In: Delini A, editor. Zbornik radova Dvanaestog naučnog sastanka. 6–8. jun 1964 [Conference proceedings of The twelfth scientific meeting, 1964 Jun 6–8]. Belgrade: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije; 1964. p. 159–82. Serbian.
5. Medicinska enciklopedija [Medical Encyclopaedia]. Vol. 4. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ; 1960. Higijena [Hygiene]; p. 613–615. Croatian.
6. Veljković S. Hronika Medicinskog fakulteta u Beogradu 1920–2010 [Chronicles of the Medical faculty in Belgrade]. Belgrade: Medicinski fakultet; 2010. Serbian.
7. Konstantinović B. Historijat Centralnog higijenskog zavoda [History of Central institute for hygiene]. Socijalno-medicinski pregled. 1936; 8(1):1–18. Serbian.
8. Stanojević V. Najstarije socijalno-medicinske ustanove u Beogradu i njihovi osnivači [The oldest socio-medical institutions in Belgrade and their founders]. Godišnjak grada Beograda. 1972; 19:331–52. Serbian.
9. Đurić D. Permanent bacteriological stations in Serbia 1919–1925. Glasnik javnog zdravlja [Serbian Journal of Public Health]. 2022; 96(1): 101–15. Serbian. <https://doi.org/10.5937/serbjph2201101D>
10. Ramzin, S, editor. 50 godina higijensko-epidemiološke i socijalno-medicinske službe i 130 godina preventivne medicine u Srbiji [50 years of hygiene-epidemiological and social-medicine service and 130 years of preventive medicine in Serbia]. Belgrade: Zavod za zdravstvenu zaštitu SR Srbije; 1969. Serbian.
11. Đokić D, Dovijanović P. Institut za zaštitu zdravlja Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” – Osamdeset godina u službi zdravlja naroda [Institute of public health of Serbia Dr Milan Jovanović Batut – Eighty years in the service of people’s health]. Beograd: Institut za zaštitu zdravlja Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”; 2000. Serbian.
12. Ivanić S. Rad higijenskih ustanova u 1926. god [Work of the hygiene institutions in 1926]. Glasnik Centralnog higijenskog zavoda. 1927; 2(4):99–133. Serbian.
13. Konstantinović B. Rad socijalno-medicinskih ustanova u 1926. godini. (Borba protiv tuberkuloze, veneričnih bolesti, trahome i zaštita odojčadi i školske dece) [Work of social-medicine institutions in 1926]. Glasnik Centralnog higijenskog zavoda. 1927; 2(4):134–53. Serbian.
14. Antić B, editor. Zavod za zaštitu zdravlja Srbije „Dr Milan Jovanović–Batut” 1919–1924–1994 [Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović–Batut“]. Belgrade: Zavod za zaštitu zdravlja Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”, Republički zavod za zdravstveno osiguranje; 1994. Serbian.
15. Đurić D. Istorijat Glasnika javnog zdravlja [History of Serbian Journal of Public Health]. Glasnik javnog zdravlja [Serbian Journal of Public Health]. 2021; 95(1):8–18. Serbian. <https://doi.org/10.5937/gjz2101008D>
16. Izveštaj o radu Centralnog higijenskog zavoda u Beogradu za 1930. god [Report on the work of Central institute for hygiene in Belgrade for 1930]. Socijalno-medicinski pregled. 1931; 2(5):146–58. Serbian.
17. Milovanović, J. Medicinski godišnjak Kraljevine Jugoslavije [Medical yearbook of the Kingdom of Yugoslavia]. Belgrade: Jugoreklam; 1933. Serbian.
18. Tomanić B, Miletić M, Jovanović V. 100 godina za zdravlje: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” [100 years of the Institute of Public Health of Serbia “Dr Milan Jovanović Batut“]. Belgrade: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”; 2024. Serbian.
19. Tadić R. Deset godina usavršavanja kadrova u Higijenskom institutu NRS [Ten Years of Workforce Development at the Hygiene Institute of the People’s Republic of Serbia]. Glasnik Higijenskog instituta. 1955; 4(1–2):113–20. Serbian.
20. Petrović N. Organizacija zdravstva u Jugoslaviji u okviru savezne uprave u periodu 1956–1971. godine [Health care organization in Yugoslavia under the Federal Administration, 1956–1971]. In: Vacić Z, editor. 800 godina srpske medicine [800 years of Serbian medicine]. Book 1. Belgrade: Srpsko lekarsko društvo; 2024. p. 591–603. Serbian.
21. Uputstvo o organizaciji i radu Higijenskog instituta [Guidelines on the Organization and Functioning of the Hygiene Institute]. Belgrade: Higijenski institut Srbije; 1952. Serbian.

22. Antonović S. Nastavna delatnost [Teaching activities]. Glasnik Instituta za zaštitu zdravlja Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”. 1998; 72(1–6):49–52. Serbian.
23. Sablić Lj, Petrović Lj. Postdiplomsko usavršavanje lekara iz medicine rada u SR Srbiji [Postgraduate education of physicians in occupational medicine]. Glasnik Zavoda za zdravstvenu zaštitu SR Srbije. 1963; 12(4):33–9. Serbian.
24. Antonović S, Stojanović O. Osvrt na poluvekovni razvoj preventive u Srbiji (1945–1995) [Review of the half a century of prevention medicine development in Serbia]. Glasnik Zavoda za zaštitu zdravlja Srbije. 1996; 70(1–6):69–76. Serbian.
25. Vucic-Jankovic ML, Ristic SJ, Bakovic TR. HIV/AIDS in Yugoslavians Infected Abroad. J Travel Med.1996; 3(3):177–8. <https://doi.org/10.1111/j.1708-8305.1996.tb00736.x>.

Примљено / Received

7. 3. 2025.

Ревидирано / Revised

8. 4. 2025.

Прихваћено / Accepted

9. 4. 2025.

Кореспонденција / Correspondence

Борис Томанић – Boris Tomanić

borisbox62@gmail.com